

וזהו לעת הגאולה, שיתנקם מעמלק שהוא מזרעו של עשו, שנשבע שלא יהיה שלם עד שיתנקם ממנו, שנאמר (שמות י"ז, ט"ז) "כי יד על כס יה" — ה' לא נאמר, כי אם י"ה. וכסא לא נאמר, כי אם כס. שנשבע ה' בימינו ובכסאו שלא יהיו שלמים עד שימחה שמו של עמלק (תנחומא ויצא י'). ... וכו'. (והובאו דבריו בטור או"ח סי' ג"ו בשינויים קלים).⁷

שיטתו זו של המחזור ויטרי בא לידי בטויה המלא במנהג שמצאנוהו בספר חרדים לר' אליעזר אזקרי ד' כ"א (מהדורת ח"י דייטש, קונסענט מיקלאש תרצ"ה, עמ' 19): מצאתי בת"ז⁸ דכשש"ץ אומר קדיש, אומרים הציבור, ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק (מדר דר') (שמות י"ז, ט"ז), ואח"כ עונים, "אמן יהא שמיא רבא". וכן העידו הזקנים שהיה מנהג זה בקאשטילייה בזמן הרבנים הגדולים הרב הגדול ר' יצחק אבוהב⁹ והרב הגדול ר' יצחק די ליאון זצ"ל. וכן המנהג גם היום במקומות הרבה ... וגו'. והרי דברים מפורטים במנהג זה כי הכוונה למחייתו של זכר עמלק בכדי שהשם יהיה שלם והכסא שלם.

ע"פ האמור לעיל יתבהר לנו מנהג אחר שמובא אצל המחזור ויטרי (עמ' 64): קדיש.

הקדיש בד' לשונות של שבת, שהאחרון שבהן תמוה, "ונחמתא". אלא שהקב"ה "צריך תנחומין על הצער שהוא מצטער ... כדאמרינן בפ"ק דברכות "שמעתי בת קול מנהמת ואומרת ... וכו'" (סידור ר' שלמה מגרמיזא, מהדורת הרשלה, ירושלים תשל"ב, עמ' ע"ו, ראה הערות המהדיר שם, והשוה מנהיג שם עמ' ג"ז). ורק באחרית הימים, לאחר מלחמת גוג ומגוג, כאשר ימחה זכרו של עמלק יתנקם ויתנחם.

ראה עוד בליקוטי הפרדס, מהדורת מונקאטש תרנ"ו, י"ג ע"ב, שכתב באריכות בזה"ל: ... והאיך יכול אדם להגדיל שמו של הק' ? שמא ח"ו כביכול חסר הוא ! אין, ודאי חסר הוא, דכתיב "כי יד על כס יה", נשבע הקב"ה שלא יהיה הכסא שלם עד שימחה זכר עמלק. וכן מצינו שמו יהוה, וכשהוא אומר כס יה אינו אלא חצי שם באותיות, וכמו כן קורא לכסא כס. הרי שהן חסרין אותיות. לכן אנו מתפללין "יתגדל ויתקדש", כל' יה"ר מלפני מי שאמר והיה העולם שיגאלנו מבין האומות וימחה את זכר עמלק ויתקדש שמו להיות שלם ... וכו'.

7 אלא שמוסיף בהמשך דבריו שם: "אמן יהא שמיא רבא מברך" ... גם כאן מפרשים "שמיא רבא" על שם שיחזור שלם. ואח"כ הוסיף ע"פ שיטת התוס': אבל בכל הספרים גרסינן "כל העונה איש"ר (צ"ל: אמן יהא שמיא, בלא ר' (=רבא), ואשגרתא דלישנא היא) הגדול מבורך" (ברכות ג', ע"א), וזה ראייה לפירוש ר"י שאינו אלא תרגום של שמו הגדול. (וכן הובא במטה משה סי' ע"ו, ובלבוש, או"ח שם). כדברי הב"י בתוס' רא"ש (ברכה משולשת לברכות שם): כך נמצא בכל הספרים הישנים. אולם ראה דק"ס ברכות שם עמ' 4 אות כ', גירסת כ"מ: יהא שמיא רבא מברך. ובעל דק"ס העיר שם: וכן הוא בכל הדפוסים הישנים אשר בידי. והמהרש"ל הוא שהגיה ע"פ גירסת התוספות ... ע"ש. וכן הוא לקמן ברכות כ"א, ע"ב, בדפוסים איתא: ליהא שמו הגדול מבורך, ואילו בכ"מ: שמיא רבא מברך. ראה דק"ס שם עמ' 102 אות ס'. והעיר בעל צלותא דאברהם שם עמ' רמ"ב שאולי גירסת המחזור ויטרי היתה כגירסת כ"מ. אמנם ראה הערת המהדיר של תוס' ר"י שירליאון, שם הערה 140. ראה גם במנהיג שם עמ' ג"ז שורות 80—81: לפי מה שאמ' בריש ברכות שבשעה שישראל עונים אמן יהא שמיא רב'.

8 תקוני זהר (?). ולא מצאתיו. (וראה שם, הקדמה י"ג, ע"א).

9 אמנם לא מצאתי ענין זה במגורת המאור שלו, סי' צ"ה, עמ' 214—215. (ואדרבא, שם עמ' 215 כתב: ויזהר שלא יפסיק ביה, ושמא האמירה של הציבור אין בה משום הפסקה לש"ץ).